

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

2016-03-10
1 (18)
Dnr 2013:00121

Redovisning av uppdrag om att genomföra fortbildningsinsatser för att förbättra kvaliteten inom studie- och yrkesvägledningen

Härmed delredovisas uppdraget om att genomföra fortbildningsinsatser för att förbättra kvaliteten inom vägledningen¹, givet i regleringsbrev för budgetåret 2016:

Statens skolverk ska genomföra fortbildningsinsatser för främst studie- och yrkesvägledare för att förbättra kvaliteten inom vägledningen. Fortbildningsinsatserna ska inriktas mot att utveckla studie- och yrkesvägledningen med särskilt fokus på ökade kunskaper om arbetsmarknaden. Insatserna ska vidare fokusera på att stärka jämställdhetsperspektivet för att bidra till att elevernas studie- och yrkesval inte begränsas av kön, social eller kulturell bakgrund. Fortbildningen ska främst gälla studie- och yrkesvägledningen inom grundskolan men kan också omfatta studie- och yrkesvägledningen inom gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning. Arbetet ska ske i samråd med Arbetsförmedlingen. Uppdraget ska delredovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) årligen senast den 15 mars och slutredovisas den 15 mars 2019.

1. Inledning

Med väl underbyggda val minskar risken för avhopp och felval och fler unga kan gå vidare till högre studier och arbete. Vikten av kvalitet i studie- och yrkesvägledning kan inte nog understrykas. Livslång vägledning är också viktig för att åstadkomma bättre balans mellan utbud och efterfrågan av kompetenser på arbetsmarknaden.

Skolverket har i tidigare uppdrag av regeringen genomfört utvärderingar om studie- och yrkesvägledningens organisation² och om studie- och yrkesvägledningens kvalitet i grundskolan³. Myndigheten för Skolutvecklings uppdrag om att med riktade insatser stärka kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen avslutades av Skolverket 2009⁴. Vidare har Statens Skolinspektion 2013 genomfört en kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledningen i grundskolan⁵. Erfarenheterna från granskningarna

¹ Regleringsbrev för 2016, U2015/01806/GV, U2015/02800/S, U2015/03785/S, uppdrag 13.

² Skolverket (2005). Utvärdering av vägledning inom det offentliga skolväsendet.

³ Skolverket (2007). Kvalitetsgranskning av studie- och yrkesorientering inom grundskolan.

⁴ Skolverket (2009). Kvalitet i studie- och yrkesvägledning – hela skolans ansvar. Västerås: Liber distribution.

⁵ Skolinspektionen (2013). Studie- och yrkesvägledning i grundskolan, Kvalitetsgranskningsrapport. www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Granskningsrapport/Kvalitetsgranskning/Studie--och-yrkesvagledning-i-grundskolan/

visade bl. a att styrningen och ledningen av studie- och yrkesvägledningen behöver stärkas. Det var tydligt att vägledningen på många håll var en lågt prioriterad verksamhet.

De huvudsakliga kritikområdena som Skolinspektionen identifierade i sin kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledning i grundskolan 2013, har varit vägledande i formandet av det här uppdragets insatser:

- Det finns omfattande brister i skolors och huvudmäns arbete med att planera och följa upp studie- och yrkesvägledningen.
- Eleverna får inte studie- och yrkesvägledning kontinuerligt under sin utbildning och studie- och yrkesvägledningen betraktas inte som hela skolans ansvar.
- Skolorna arbetar inte aktivt för att motverka begränsningar i elevernas studie- och yrkesval utifrån kön, social eller kulturell bakgrund.

Skolinspektionen beskriver i sin rapport från kvalitetsgranskningen:

"För att eleverna ska ges möjlighet att träna förmågor som att kunna välja och se konsekvenserna av sina val, utveckla självkännet och ta eget ansvar och att kunna söka och sortera information är det viktigt att studie- och yrkesvägledningen är en verksamhet som löper genom elevernas skolar från tidig ålder. Genom vägledning, information och undervisning har även skolan möjlighet att bidra till att vidga elevens perspektiv och bidra till att de upptäcker andra yrkesområden än de som de redan känner till genom sin bakgrund."

Efter kvalitetsgranskningen har Skolinspektionen stärkt granskningen av studie- och yrkesvägledningen i sin regelbundna tillsyn i alla skolformer. Tillsynen omfattar såväl huvudmannens som skolenhetens ansvar.

Regeringen konstaterade i budgetpropositionen för 2013 att det finns behov av en kvalitetsförbättring av studie- och yrkesvägledningen, och att den snabba reformeringen av utbildningsväsendet skapar behov av särskilda kompetensutvecklingsinsatser för att höja kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen. Enligt regeringens bedömning borde information och vägledning vara utformad så att alla elever får en helhetsbild över vilka utbildningsmöjligheter som finns för att kunna göra väl underbyggda val. Särskilt viktigt ansågs detta vara för elever som av olika skäl har svårt att orientera sig i utbildningssystemet och inte har föräldrar som kan hjälpa dem. Vidare konstaterade regeringen att studie- och yrkesvägledare kontinuerligt behöver utveckla sin kompetens för att upprätthålla och utveckla kvaliteten inom vägledningen.

I denna redovisning ges en beskrivning av vilka insatser som genomförts 2015 i uppdraget att genomföra insatser för att förbättra kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen samt kort om vilka som planeras.

2. Insatser och stödmaterial

Inom det aktuella uppdraget genomför Skolverket flera olika fortbildningsinsatser. Vissa är riktade till alla skolformer och vissa i huvudsak till grundskolan:

- Fortbildningskurser, riktade till studie- och yrkesvägledare, skolledare och lärare.
- Stödmaterial utformade för lärare och studie- och yrkesvägledare.
- Ett utbildningspaket ”Skola-Arbetsliv” riktat till lärare, skolledare och studie- och yrkesvägledare.

2.1 Fortbildningskurser

Efterfrågan på fortbildning inom studie- och yrkesvägledning har ökat kontinuerligt sedan uppdragets start 2013. Utbudet har utökats och anpassats efter deltagarnas behov. Inom ramen för uppdraget att genomföra fortbildningsinsatser för att öka kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen har Skolverket därför under 2015 fortsatt att via olika lärosäten erbjuda ett antal kurser.

Tre kurser har genomförts i samarbete med Malmö högskola, två med Stockholms universitet och ytterligare två med Umeå universitet. Kurserna har riktat sig till studie- och yrkesvägledare, skolledare och lärare. Flera av kurserna har erbjudits återkommande varje termin. Kurserna riktar sig till alla aktuella skolformer⁶.

Syftet med samtliga kurser är att stärka studie- och yrkesvägledningen genom att öka kunskapen om området och skapa verktyg för utveckling.

⁶ Studie- och yrkesvägledning gäller för skolformerna grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, kommunal vuxenutbildning, särskild utbildning för vuxna och utbildning i svenska för invandrare. Skolverkets Allmänna råd för studie- och yrkesvägledning SKOLFS:2013:180

Tabell 1. Fortbildningskurser 2015

Kurs	Malmö högskola antal deltagare	Stockholms univer- sitet antal deltagare	Umeå universi- tet antal deltagare
Kvalitet i studie- och yrkesvägledning	29	-	-
Mångkulturell vägledning	15	-	-
Normkritisk pedagogik för vägledning 7,5 hp	54	-	-
Studie- och yrkesvägledning i en ny tid	18	-	-
Studie- och yrkesvägledning i ett flerretniskt och pluralistiskt samhälle	-	77	-
Att integrera aktuella karriärutvecklingsteorier och karriärportfölj	-	-	26
Olika förutsättningar, behov och möjligheter i skola och arbetsliv	-	-	30
Totalt antal deltagare	116	77	56

I kursen *Kvalitet i studie- och yrkesvägledningen* sker deltagandet i grupper från samma verksamhet. Deltagarna utgår från sin vardagspraktik och gör planer för fortsatt arbete efter avslutad kurs. I utvärderingarna av kursen framkommer att deltagarna finner det mycket värdefullt att tillsammans med kollegor genomföra ett projekt för att utveckla kvaliteten i verksamheten. Liksom i tidigare utvärderingar värdesätter deltagare särskilt att skolledare deltagit i kursen. Erfarenhetsutbytet med andra skolor lyfts också som inspirerande och som genererat nya idéer till den egna verksamheten. Då kursen är en process för att synliggöra studie- och yrkesvägledningen har också behovet av mera tid framförts. Utbildningspaketet ”Skola-Arbeitsliv” har sin grund i kursen. I och med att uppläggen liknar varandra har kursen endast erbjudits vid ett tillfälle under 2015.

Kursen *Studie- och yrkesvägledning i ny tid* har gett deltagarna större kunskap om sociala medier och hur man kan arbeta med vägledning digitalt. Utvärderingarna visar att den digitala vägledningen kan vara ett bra komplement till vägledningssamtalet.

I kurserna *Vägledning och samtal i ett flerretniskt och pluralistiskt samhälle* och *Mångkulturell vägledning* har deltagarna fått utveckla kunskaper, förhållningssätt och metoder för att kunna arbeta med mångkulturell vägledning. Dessa kurser har tagits fram i samverkan med Skolverkets uppdrag för nyanländas lärande. Flera av kursdeltagarna

har uttryckt att de fått fler ”redskap” att använda i sin verksamhet. De har även efterfrågat en påbyggnadskurs, varför båda kurserna under 2016 kommer att utvecklas och tydligare fokusera på nyanlända elever och vägledning.

Kursen *Normkritisk pedagogik för vägledning* syftar till att deltagarna ska utveckla kunskaper och färdigheter för att kunna vägleda personer med stöd av en normkritisk pedagogik. Vidare syftar kursen till att synliggöra och problematisera egna socialt och kontextuellt skapade föreställningar och normer. Även denna kurs har tagits fram i samverkan med Skolverkets uppdrag för nyanländas lärande. Deltagarna lyfter fram att de efter kursen blivit mer observanta på hur egna föreställningar om yrken och arbeten påverkar dem själva och de som söker vägledning.

Att integrera aktuella karriärutvecklingsteorier och karriärportfölj syftar till att öka kunskapen om aktuella karriärutvecklingsteorier som tillsammans med en s.k. karriärportfölj kan utgöra ett stöd för elever i sin fortsatta karriärutveckling. Efter kursen framförde många av deltagarna att de kommer att börja arbeta efter de modeller som presenterades under kursen.

Kursen *Olika förutsättningar, behov och möjligheter i skola och yrkesliv* syftar till att öka kunskap och förståelse för elever i behov av särskilt stöd. Deltagarna framförde att kursen gett dem ökad insikt om hur man kan bemöta och stödja elever i olika svårigheter. Utvärderingarna bekräftade också att det finns ett stort behov av kunskap kring hur man kan samverka med andra aktörer för att fler ungdomar och vuxna att lyckas i studier och övergång till yrkesliv.

2.2 Stödmaterial

Under 2015 har Malmö högskola fått i uppdrag av Skolverket att ta fram två stödmaterial. Det ena är ett metodmaterial som handlar om hur man kan tala om arbetslivet på ett genusmedvetet och normkritiskt sätt. Syftet med boken är att stärka jämställdhetsperspektivet för att bidra till att elevernas studie- och yrkesval inte begränsas av kön, social eller kulturell bakgrund.

Det andra stöd materialet handlar om vägledning för nyanlända elever och har påbörjats under 2015 för att färdigställas under våren 2016. I materialet tar flertalet författare upp olika områden som föräldrasamverkan och om att möta nyanlända elever i olika situationer. Båda stödmaterialen är praktiktäna och målgruppen är all personal i skolan.

Lärare, studie- och yrkesvägledare och rektorer i andra skolformer än grundskolan har under året visat ett allt större intresse för utbildningspaketet ”Skola – Arbetsliv”. Därmed finns ett behov av stödmaterial riktat till gymnasieskolan och vuxenutbildningen. En planering av material med samma upplägg som ett tidigare framtaget material för grundskolan⁷ har påbörjats, med lärande exempel om hur man kan integrera studie- och yrkesvägledningen i undervisningen.

⁷ Studie- och yrkesvägledning i undervisningen, Skolverket 2013

2.3 Sju timmar om... studie- och yrkesvägledning

Sju timmar om... är ett webbaserat stödmaterial där Skolverket tagit fram olika utvecklingspaket som utgår från olika områden och innehåller material som kan användas i arbetet med att utveckla verksamheten. Sju timmar om... studie- och yrkesvägledning har tagits fram under 2015 och vänder sig till skolledare, lärare och studie- och yrkesvägledare som arbetar på grundskolan. Materialet syftar till att stödja och stimulera arbetet med att integrera studie- och yrkesvägledning i undervisningen och utgår från de brister inom studie- och yrkesvägledningen som Skolinspektionen har identifierat i sin kvalitetsgranskning. Fyra av de sex utvecklingspaketen har under året publicerats på Skolverkets webbplats⁸ *SYV i undervisningen (årskurs 1-6, 7-9)*, *SYV-vad påverkar valet (årskurs 1-6, 7-9)*.

En förhoppning med de webbaserade utvecklingspaketen är att de ska kunna vara ett lättillgängligt komplement till det systematiska kvalitetsarbetet på grundskolorna. Utvecklingspaketen kan användas separat utifrån de utvecklingsbehov som finns, men kan också användas som ett stöd till Skolverkets utbildningspaket Skola-Arbeta. Ett mindre projekt har påbörjats där ett antal referensskolor utvärderar "Sju timmar om... studie- och yrkesvägledning" i sin verksamhet, som ett underlag för att vidareutveckla paketen.

2.4 Utbildningspaketet "Skola-Arbeta" – att stärka kunskapen om arbetsmarknaden

Skolverket har sedan september 2014 genomfört ett utbildningspaket "Skola-Arbeta" riktat främst mot grundskolan. Under 2015 har insatsen utvidgats mer systematiskt mot gymnasieskolan, svenska för invandrare och den kommunala vuxenutbildningen. I linje med detta genomförde därför Skolverket en pilotomgång av motsvarande utbildningspaket riktat mot kommunal vuxenutbildning under hösten.

Fokus i utbildningspaketet "Skola-Arbeta" ligger på att integrera studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar och att stärka deltagarnas kunskaper om arbetslivet. Insatsen ska resultera i att deltagarna utvecklar exempel på undervisningsupplägg med koppling skola-arbeta och med utgångspunkt i läroplanen och det centrala innehållet, alternativt en plan för hur studie- och yrkesvägledning kan integreras i undervisningen. Målgruppen för insatsen är lärare, skolledare och studie- och yrkesvägledare.

⁸ <http://www.skolverket.se/skolutveckling/sju-timmar-om/sju-timmar-om-enkelt-och-nara-1.231158>

Utbildningspaketet Skola–Arbetsliv

Utbildningen som är processinriktad löper över 3-6 månader och innebär att deltagarna medverkar vid två utbildningsdagar samt vid tre mellanliggande processtöds-tillfällen. I syfte att uppnå en regional långsiktig förankring, fördjupade lokala kontakter skola-arbetsliv samt en större geografisk spridning, har i stor utsträckning samverkan skett med de regionala kompetensplattformarna⁹ runt om i landet vilket också har uppskattats av deltagarna. Utbildningspaketet har genomförts i nära samarbete med Arbetsförmedlingen, företrädare för landets regioner/län¹⁰ och universitet/högskolor.

2.4.1 Syfte

Långsiktigt syftar utbildningspaketet till att stärka eleverna att kunna göra väl underbyggda val av studier och arbete och att visa på vinsterna med att integrera studie- och yrkesvägledning i undervisningen. Det syftar också till att stödja skolorna i hur de kan arbeta systematiskt och långsiktigt med detta, att öka deltagarnas kunskap om arbetsmarknaden samt att utveckla kontakten mellan skolor och mellan skola och arbetsliv.

2.4.2 Innehåll

Det huvudsakliga innehållet i utbildningspaketet består av information om styrdokument och lärande exempel kopplat till studie- och yrkesvägledning, aktuella frå-

⁹ Landets 21 Kompetensplattformar finns i huvudsak i varje län. De är regeringsuppdrag och syftet med uppdraget är att få bättre kunskap och översikt gällande utbud av utbildningar och behov av kompetens inom regionen samt öka samverkan avseende kompetensförsörjning och utbildningsplanering i respektive region.

¹⁰ Kompetensplattformar, regionförbund eller kommunalförbund.

gor och forskning kring exempelvis CMS, (Career Management Skills)¹¹, arbetsmarknadskunskap och arbetsmarknadsprognoser. Utbildningen visar också på lärarnas nyckelroll i studie- och yrkesvägledningen och hur man kan knyta an till det systematiska kvalitetsarbetet.

Under den senare delen av utbildningen delar deltagande skolor sina erfarenheter kring framtagna undervisningsupplägg eller SYV-planer. Deltagarna ges möjlighet att möta representanter för det lokala arbetslivet för att utveckla vidare kontakter. I syfte att öka kunskapen om utbildning och arbetsmarknad presenteras olika webbverktyg.

2.4.3 Deltagande i utbildningspaketet Skola-Arbetsliv

Sedan 2014 har sammanlagt 1 443 lärare, studie- och yrkesvägledare samt skolledare deltagit på 25 utbildningsdagar fördelat på 20 orter i landet. Av dessa påbörjade 546 deltagare utbildningen 2014. Intresset för att delta i utbildningen är stort och under 2016 planeras nya starter samt även nya omgångar i regioner där insatsen redan har genomförts.

Tabell 2. Utbildningspaketet Skola-arbetsliv

Region/kommun	Antal deltagande personer	Antal deltagande skolor/verksamheter
Blekinge	58	13
Borås	27	15
Gävleborg	128	38
Göteborg	47	25
Halland	49	14
Huddinge	75	31
Jämtland/Härjedalen	64	18
Kronoberg	55	17
Norrbottnen	105	10
Skaraborg	43	12
Skåne inkl. vuxenutbildning	240	92
Stockholm	84	24
Sörmland	75	16
Upplands-Bro	76	11
Uppsala	69	19
Värmland	56	i.u.
Västernorrland	59	22
Örebro	68	7
Östergötland	65	24

¹¹ Begreppet används i Europa och inom ELGPN (European Lifelong Policy Network) och avser en förmåga att hantera återkommande val. Skolverkets Allmänna råd för studie- och yrkesvägledning SKOLFS:2013:180, sid 13.

2.4.4 Utvärdering av Utbildningspaketet Skola-arbetsliv

Skolverket har genomfört målgruppsundersökningar i samband med varje utbildningsdag på samtliga orter. Dessa uppföljningar, som har besvarats av 1 082 deltagare, visar att 97 % av de svarande är mycket nöjda eller nöjda med insatsen. Deltagarna upplever att det har varit positivt att få syn på det arbete som redan bedrivs på skolan kring studie- och yrkesvägledning i undervisningen för att sedan bygga vidare på detta, att få utbyta erfarenheter med andra skolor samt att få konkreta lärande exempel som kopplas till det centrala innehållet. En tydlig framgångsfaktor för det fortstatta arbetet med studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar har varit skolledares deltagande i insatsen. I utbildningspaketet riktat mot vuxenutbildningen framförde även deltagarna att de hade positiva erfarenheter av samarbetet mellan studie- och yrkesvägledarna och lärarna. Önskemål som har lyfts i målgruppsundersökningarna är ett behov av uppföljande aktiviteter efter insatsens avslut, ytterligare processtöd från lärosäten, fortsatt stöd i kontakterna mellan skola och arbetsliv samt en utökad kontakt med den lokala arbetsförmedlingen.

En extern utvärderare har under året avslutat utvärderingen av de fem första orterna (pilotomgången) av utbildningspaketet ”Skola-Arbetsliv” som genomfördes 2014/2015. En relativt låg svarsfrekvens på enkäterna gör att utvärderarna är försiktiga med att dra generella slutsatser för samtliga deltagare i pilotomgången. Enkätresultaten och fokusgruppsintervjuerna tyder dock på att deltagarna är genomgående nöjda med utbildningspaketets utformning och att aktiviteterna varit relevanta och bidragit till insikter, inspiration och ökad kunskap. Detta ligger i linje med Skolverkets målgruppsundersökningar.

Med stöd i forskning om vad som bidrar till hållbar verksamhetsutveckling pekar utvärderingen på att det behövs insatser på flera samhällsnivåer för att fler elever ska öka sin valkompetens. Berörda aktörer behöver bland annat uppleva ett aktivt ägarskap och en delad målbild i frågan. Enligt utvärderarna har projektet främst lyckats med de kunskapsutvecklande insatserna hos personal inom verksamheterna. Sammantaget finns indikationer på att insatsen har bidragit till förutsättningar för att studie- och yrkesvägledning på sikt ska bli en systematiserad del av undervisningen på de deltagande skolorna.

Utifrån den externa utvärderingen, målgruppsundersökningar, förändringar i omvärlden och Skolverkets systematiska kvalitetsarbete sker ständiga revideringar av utbildningsinsatsen. I detta kvalitetssäkrande arbete sker en kontinuerlig dialog med Arbetsförmedlingen, medverkande lärosäten och regionala företrädare. Exempel på revideringar som påbörjats är inslag kring nyanlända elever och ett språkutvecklande arbetssätt. Dessa ändringar kommer att vidareutvecklas under 2016. Andra exempel är ytterligare kvalitetssäkring av processtödet, inslag av forskning kring motivation kopplat till lärande samt ett ständigt utvecklande av lärande exempel knutna till olika skolformer. Även erfarenheter från Skolverkets studiebesök kring

studie- och yrkesvägledning i undervisningen i Norge och Finland delges deltagarna.

2.4.5 SYV-Spindeln

En metodbank (SYV-spindeln) har under året publicerats på Skolverkets webbplats¹².

SYV-spindeln är framtagen för att samla de undervisningsupplägg som tas fram av deltagarna i utbildningspaketet Skola-Arbetstliv. Undervisningsuppläggen är oftast kopplade till olika ämnen inom grundskola, gymnasieskola eller vuxenutbildning. Syftet med metodbanken är att ge inspiration till skolor om hur man kan integrera studie- och yrkesvägledning i olika ämnen och visa exempel på hur en plan för studie- och yrkesvägledningen kan utformas. SYV-spindeln kan även visa exempel på hur skolorna kan arbeta systematiskt med studie- och yrkesvägledning.

Den första versionen av SYV-spindeln behöver uppdateras vad gäller användarvänlighet och design. En extern konsult är anlitad för att vidareutveckla tjänsten.

2.5 Webbinarier

Ett webinarium har genomförts under 2015. Frida Wikstrand, lektor på studie- och yrkesvägledarutbildningen vid Malmö högskola föreläste om sin och Mia Lindbergs bok *Tala om arbetslivet! Ett genusmedvetet och normkritiskt metodmaterial för hela skolan*. Boken beskrivs under avsnitt 2.2. Webbinariet finns även att ta del av på Skolverkets webbplats¹³.

Webbinarier möjliggör en bred spridning av kunskap och information till studie- och yrkesvägledare men även till annan personal i skolan. Skolverket har tidigare genomfört flera webinarier¹⁴ inom vägledningsområdet och planerar att organisera flera webinarier under 2016, dels kring framtagna material men även kring andra områden som är av intresse och till nytta för våra målgrupper.

2.6 Föreläsningar och workshops

Skolverket får förfrågningar om att medverka i olika sammanhang kopplat till att öka kunskapen om och skapa intresse för studie- och yrkesvägledningen i olika skolformer. Skolverkets medarbetare har föreläst och hållit workshops i olika sammanhang, såsom exempelvis Yrkes-SM, Vägledarföreningens årskonferens, Vägledarkalendariet, Vägledarkompetensen, de regionala kompetensplattformarnas konferenser samt en rad kommuner och sammanslagningar av kommuner, olika regionala sammankomster och en nationell SSA-konferens (samverkan mellan skola och arbetsliv).

Sverige deltar i en OECD-studie¹⁵ om att förutse vilka framtida kompetenser som behövs, missmatchningen på arbetsmarkanden och bl.a. hur utbildningssystemet

¹² <http://www.skolverket.se/skolutveckling/studie-och-yrkesvagledning/stod-i-arbetet/syv-spindeln-1.230979>

¹³ www.skolverket.se/syv

¹⁴ www.skolverket.se/syv

¹⁵ <https://oecdskillsandwork.wordpress.com/>

och arbetsmarknadspolitiken kan anpassas utifrån behoven. I det sammanhanget har medarbetare i Skolverket deltagit i ett möte och ett seminarium för att bidra med ett studie- och yrkesvägledningsperspektiv och visa på vikten av att hantera återkommande val, Career Management Skills, på svenska kallat Karriärkompetens.

2.7 Prao

Skolverket har kommit överens med Arbetsmiljöverket om att informera och stödja skolhuvudmännen med information om prao och om tillämpningen av reglerna om riskbedömning vid prao. Syftet är också att visa på hur prao kan användas för att bidra till att nå målen, som formuleras i Skolverkets Allmänna råd för studie- och yrkesvägledning: ”Rektorn bör organisera studie- och yrkesvägledningen så att eleverna får möjlighet att ställas inför olika uppgifter i arbetslivet och möta företrädare för arbetslivet och utbildningsväsendet i syfte att ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper och erfarenheter inför kommande studie- och yrkesval”¹⁶.

Informationen ska också stödja huvudmän och skolor genom inspirerande exempel från verksamheter som genomför prao och integrerar det i skolans olika ämnen. Arbetet har påbörjats under året.

3. Samverkan

3.1 Kompetensplattformarna

Skolverket har tidigare identifierat de regionala kompetensplattformarna som viktiga för att nå skolledare, huvudmän och skolpolitiker med information om styrning och ledning av studie- och yrkesvägledning samt de nya allmänna råden.

Under 2015 har Skolverket fördjupat kontakterna med kompetensplattformarna i syfte att forma regionala insatser inom studie- och yrkesvägledning, framför allt i samband med administrationen av utbildningspaketet.

3.2 Samverkan med Skolverkets uppdrag om att stärka nyanländas lärande

Samarbetet mellan uppdraget att stärka studie- och yrkesvägledningen och uppdraget om att stärka nyanländas lärande har under året intensifierats.

Ur uppdrag om att stärka nyanländas lärande

...” för nyanlända elever som kommer sent in i det svenska utbildningssystemet är studie- och yrkesvägledning centralt för att utifrån varje elevs unika bakgrund kunna planera för framtiden. Insatser för kompetens i mångkulturell vägledning behövs därför”...

Studie- och yrkesvägledarna har alltid varit en central och självklar yrkesgrupp i arbetet med nyanlända elever, men studie- och yrkesvägledningen har också identifierats som ett viktigt inslag i uppdraget om att stärka nyanländas lärande. Som nämnts ovan har ett arbete med att väva in ett eller flera inslag i utbildningspaketet kring nyanlända elever och språkutvecklande arbetssätt har påbörjats under året och kommer att utvecklas vidare.

¹⁶ Kap. 3 i Skolverkets Allmänna råd för studie- och yrkesvägledning SKOLFS:2013:180

3.3 Forum för nationell samverkan med andra myndigheter

Som en följd av OECD-rapporten om vägledning¹⁷ (Sverige deltog inte) arbetade många länder runt 2004-2005 fram nationella riktlinjer och bildade nationella råd för vägledningsfrågor. Ett skäl för många länder att bilda ett forum var att man upplevde svårigheter att ta ett samlat nationellt grepp om vägledningsfrågorna.

I Sverige är det en utmaning att ansvaret för vägledningsfrågorna finns inom flera ansvarsområden och myndigheter och den delade styrningen av skolan. Flera myndigheter arbetar med vägledningsfrågor. Sedan 2012 har en rad myndigheter träffats i ett nätverk några gånger per år, där Skolverket är sammankallande. Nätverket består av representanter från Arbetsförmedlingen, Folkbildningsrådet, Universitets- och högskolerådet/Euroguidance, Malmö högskola, Sveriges kommuner och landsting, Stockholms universitet, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Umeå universitet, Myndigheten för yrkeshögskolan och Skolinspektionen.

Nätverket ser en rad olika frågor att fortsatt samverka om, såsom:

- en gemensam beskrivning av det svenska vägledningssystemet
- en referensgrupp som mottagare för olika EU-initiativ inom vägledning
- samla bilden av vad som görs inom vägledningsområdet
- diskutera och hitta konkreta lösningar för hur samverkan mellan utbildningsnivåer samt mellan utbildning och arbetsmarknad kan bli bättre
- att hitta former för kvalitetssäkring och utvärdering inom vägledningsområdet, bl.a. när det gäller samhällsnyttan och effekterna av vägledning.

Nätverket har också börjat titta på hur de olika myndigheterna arbetar med vägledning och validering. Nätverket träffades två gånger under 2015.

3.4 Uppföljningsmöten efter avslutat uppdrag

Utifrån goda erfarenheter från det avslutade uppdraget att underlätta övergången mellan gymnasieskolan och arbetslivet för unga med funktionsnedsättningar¹⁸, har tre uppföljningsmöten med Arbetsförmedlingen, Myndigheten för delaktighet och Försäkringskassan genomförts under året. Alla visade ett intresse för att i fortsatta kontakter uppdatera varandra om gemensamt angelägna områden.

3.5 Ett nationellt forskarnätverk

Skolverket är representerat i ett nationellt forskarnätverk för studie- och yrkesvägledningsfrågor, Forskarnätverket karriärutveckling och vägledning (KAV)¹⁹. Nätverkets övergripande syfte är att fungera som en arena för utbyte av forskning mellan närbelägna forskningsfält och forskare avseende karriärutveckling, övergångar mellan skola och arbete samt karriärvägledning från grundskola till arbetsliv.

¹⁷ Bridging the Gap, Career Guidance and Public Policy, OECD 2004

¹⁸ Redovisning av uppdrag 2015 om att genomföra fortbildningsinsatser för att förbättra kvaliteten inom studie- och yrkesvägledningen samt uppdrag om att ta fram en fortbildningsinsats för studie- och yrkesvägledare i gymnasieskolan, Dnr 2013:00121 61-2013:20

¹⁹ www.umu.se/institutionen för tillämpad forskning

Vid nätverksträffarna får Skolverket värdefull input, möjlighet att resonera om insatser och delta i seminarier samt resonera om frågor från det europeiska policy-nätverket ELGPN.

Under 2015 förde de nordiska länderna inom ELGPN en diskussion om att gemensamt ordna en nordisk konferens om vägledning, karriärkompetens, vägledning för nyanlända, mm. Målgruppen skulle i första hand vara beslutsfattare på nationell nivå och forskare, och syftet att stärka kunskapen inom området.

3.6 Referensgrupp med studie- och yrkesvägledare

En referensgrupp av studie- och yrkesvägledare från olika grundskolor har under 2015 bildats i syftet att Skolverket i dialog med gruppen ska få en bild av vilket stöd som studie- och yrkesvägledare på grundskolan kan ha behov av. Flera enheter på Skolverket har visat ett intresse av att träffa gruppen för att informera om nyheter och förändringar. Referensgruppen består av tio studie- och yrkesvägledare utspridda över landet. För att täcka in alla skolformer finns även planer på att bilda referensgrupper för gymnasieskolan och vuxenutbildningen.

3.7 Samverkan med SiS (Statens institutionsstyrelse)

Samtliga SiS ungdomshem bedriver skolverksamhet där skolan följer läroplanens kunskapskrav. Ungdomarna som vårdas hos SiS har lika rätt till skola som sina jämnåriga och skolverksamheten har som mål att väcka motivation och lust att lära, även hos de elever som känner ett stort motstånd mot skolan. Studie- och yrkesvägledning är en rättighet för alla elever, varför alla ungdomshem inom SiS har ett viktigt och omfattande uppdrag att stödja eleverna i att göra väl underbyggda val.

Under året har en kontakt mellan Skolverket och SiS upparbetats och ett intresse finns för deltagande i Skolverkets utbildningspaket Skola-Arbetsliv.

3.8 Samverkan om studie- och yrkesvägledning inom Skolverket

Uppdrag och genomförande har beröringspunkter med flera uppdrag inom alla skolformer på Skolverket. Förutom samarbetet med uppdraget om nyanländas lärande och uppdraget om entreprenörskap finns kopplingar till yrkesutbildning, särskilt stöd i olika skolformer, Utbildningsinfo.se, informationskampanj för yrkesprogrammen. Samverkan har även skett i YA-delegationens²⁰ samrådsgrupp.

3.9 Kommunikation

För att fånga intresset och nå såväl studie- och yrkesvägledare som skolledare och huvudmän har riktade kommunikationsinsatser huvudsakligen gjorts mot de regionala företrädarna.

I samband med att Arbetsförmedlingens presskonferens i januari 2015 om ”Var finns jobben” medverkade också Skolverket för att berätta om vikten av studie- och yrkesvägledning och rapporten om vad unga gör efter gymnasieskolan.

²⁰ Delegationen för arbetsplatslärande vid yrkesintroduktionsanställningar

4. Erfarenheter från studiebesök i Norden

Under december 2014 genomförde medarbetare på Skolverket en studieresa till Finland, i första hand för att få en bild av arbetet med studie- och yrkesvägledning i grundskolan och hur detta är reglerat. I den nya finska läroplanen som träder i kraft 2016 stärks vägledningen ytterligare, bland annat genom ett ökat fokus på elevernas motivation och förstärkt arbete med CMS (Career Management Skills).

För att bredda kunskaperna om vägledning i Norden genomfördes under 2015 en studieresa till Norge där gruppen träffade företrädare för myndigheter på skolområdet och representanter från olika skolor.

Liksom i Finland har studie- och yrkesvägledningen i Norge en tydligare styrning, i form av ett eget ämne eller med schemalagd tid. Ämnet *Utdanningsvalg* infördes 2008 som ett obligatoriskt ämne på 110 timmar för alla elever i grundskolans högre årskurser. Ämnet ska bidra till att ge eleverna kunskaper i karriärhantering inför kommande yrkesval och en förståelse för betydelsen av utbildning, arbetsmarknad och livslångt lärande. Eleverna ska också bli medvetna om genusfrågor inom utbildning och yrkesliv samt vad som påverkar deras val.

Därutöver erbjuds ämnet *Arbetslivsval* på 222 timmar som ska bidra till att eleverna ska få kännedom om branscher och yrken genom erfarenheter hämtade från arbetslivet. Eleverna ska även utveckla förmågor som bidrar till att utveckla självständighet, samarbetsförmåga, attityder och se vikten av entreprenörskap och kreativitet inom arbetslivet. *Arbetslivsval* är ett frivilligt ämne vid sidan av fördjupning i språk och eller matematik.

Studie- och yrkesvägledning i Norge är ofta prioriterat och man arbetar med tidiga insatser som underlättar för eleverna att göra väl underbyggda val. De får möjlighet att utveckla sin kompetens att hantera återkommande val, det som i europeiska sammanhang kallas CMS (Career Management Skills).

5. Reflektioner och utmaningar

Baserat på deltagarnas erfarenheter framträder en bild av att när studie- och yrkesvägledning integreras i undervisningen ökar mål och mening med skolan och motivationen att lära ökar. Forskning kring motivation visar också att om eleven kan se ett samband mellan en skoluppgift och världen utanför skolan kommer dess inre motivation att påverkas i positiv riktning.²¹

Av uppdraget framgår att: ... ”studie- och yrkesvägledningen ska utvecklas t.ex. när det gäller att förmedla kunskaper om vilka delar av arbetsmarknaden där brist respektive överskott av

²¹ Wery, Jessica & Thomson, Margareta Maria (2013). "Motivational strategies to enhance effective learning in teaching struggling students" i Support for Learning. 28:3 (s.103-108).

arbetskraft kan förväntas uppstå i framtiden och i vilken utsträckning det finns möjligheter att få ett arbete direkt efter gymnasieexamen."...

Utbildningspaketet och andra insatser som beskrivits ovan bidrar till att stärka kunskaperna om arbetsmarknaden, yrken, föränderligheten på arbetsmarknaden och hur man kan förbereda sig för återkommande val. Skolverket bedömer att elever och vuxna med sådan ökad kunskap har större förutsättningar att göra väl underbyggda val av utbildning och inriktning. För att fördjupa förståelsen planerar vi att under 2016 fördjupa om hur några kommuner som satsar på att stärka vägledningen gör och hur deras process gått till.

Även om studie- och yrkesvägledning är ett relativt litet forskningsfält i Sverige visar internationell forskning²² att studie- och yrkesvägledning minskar risken för avhopp och har positiva effekter för studieresultat, övergången mellan utbildningsnivåer och elevernas etablering på arbetsmarknaden. I det sammanhanget är också yrkesprogramsutredningen ”Välja Yrke”²³ intressant där flertalet av förslagen innehåller kvalitetssäkringar av studie- och yrkesvägledningen.

I kommittédirektivet till den pågående gymnasieutredningen ”En attraktiv gymnasieutbildning för alla”²⁴ uppmärksammas också kopplingar till studie- och yrkesvägledning. Bland annat framställs vikten av att vara förberedd för livet som vuxen, att åtgärder krävs för att alla ungdomar ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning och att kontakter med arbetslivet bör förstärkas eftersom en koppling mellan utbildning och den framtida arbetsmarknaden är en faktor som kan vara starkt motiverande.

Erfarenheter från nordiska grannländer har visat på den internationella forskningens positiva effekter av studie- och yrkesvägledning. Elever i Finland upplever att de kan göra väl grundade val i och med kontinuerlig vägledning²⁵. I Norge kräver ämnet ”utdanningsvalg” viss satsning på kompetensutveckling men antalet felval har minskat och elever med låga studieresultat har upplevt ämnet som positivt för deras utveckling²⁶.

Högst aktuellt är samarbetet med Skolverkets uppdrag om nyanländas lärande. Studie- och yrkesvägledningen har i än högre grad identifierats som ett centralt och viktigt inslag för målgruppen. Detta innebär ökade möjligheter att visa på fördelarna med att integrera studie- och yrkesvägledning i Skolverkets olika språkutvecklande insatser.

²² ELGPN 2013–14. The Evidence Base on Lifelong Guidance.

²³ SOU 2015:97 Välja Yrke

²⁴ Kommittédirektiv 2015:31 En attraktiv gymnasieutbildning för alla

²⁵ Sweet, Nissinen, Vourinen, ELGPN, 2014, *An analysis of the Career Development Items in PISA 2012 and of their Relationship to the characteristics of Countries, Schools Students and Families*, ELGPN research Paper No. 1), www.elgpn.eu (engelska). www.skolverket.se/syv (svenska)

²⁶ Lödding&Hole 2012 *Utdanningsvalg som fag og utfordring på ungdomstrinnet*.

Med ett drygt års erfarenhet av utbildningspaketet ”Skola-Arbetsliv” kan vi konstatera att ett antal regioner gett positiva återkopplingar som pekar på behov av och intresse för utökade studie- och yrkesvägledningsinsatser²⁷ i form av;

- Ökat fokus på studie- och yrkesvägledningsfrågorna framför allt när det gäller det vida perspektivet.
- Planer för studie- och yrkesvägledning på huvudmannanivå och regional nivå.
- Studie- och yrkesvägledning som en del av förstelärartjänst.
- Regionövergripande referensgrupper kring studie- och yrkesvägledning.
- På flera håll intresse av uppföljning av utbildningspaketet i form av processstöd.

Ett successivt ökat intresse från regioner, kommuner och huvudmän för Skolverkets satsningar kan konstateras. Styrning och ledning av denna verksamhet har avgörande betydelse. En erfarenhet är också att när det väl uppstår ett möte och en dialog om vilka möjligheter studie- och yrkesvägledning, framförallt i det vida perspektivet kan erbjuda, så ökar medvetenheten om vägledningens betydelse. Kan verksamheten prioriteras och organiseras så att den ges möjlighet att vara hela skolans ansvar, skapas goda förutsättningar för elever att göra väl underbyggda val.

Det är dock fortsatt en stor utmaning att nå skolledare och beslutsfattare som är ansvariga för att organisera verksamheten. Det kvarstår även en viss osäkerhet hos målgrupperna kring både ansvar och studie- och yrkesvägledning som begrepp. Studie- och yrkesvägledning uppfattas fortfarande ofta som synonymt med, och alltför avgränsat till det arbete och den yrkesroll studie- och yrkesvägledaren har. Enligt skollagen²⁸ och i läroplanerna²⁹ ansvarar studie- och yrkesvägledare, lärare och rektor för studie- och yrkesvägledningen.

Dessa är stora utmaningar i strävan att få skolan att genomföra intentionerna i styrdokumentet då studie- och yrkesvägledningen ofta är en lågt prioriterad verksamhet. Det förlängda regeringsuppdraget³⁰ att stärka studie- och yrkesvägledningen möjliggör dock för Skolverket att fortsätta med arbetet att skapa förståelse hos huvudmän, skolledare och skolpersonal för att studie- och yrkesvägledningen ingår som en del i det systematiska kvalitetsarbetet.³¹

²⁷ Skolverkets utvärdering med deltagare i Utbildningspaketet

²⁸ Skollagen (2010:800) 10 kap. 2 §

²⁹ Lgr11 (SKOLFS 2010:37)avsnitt 2.6 och Lgy11 (SKOLFS 2011:144) avsnitt 2.4

³⁰ U2015/01806/GV, U2015/02800/S, U2015/03785/S

³¹ Skolverkets Allmänna råd med kommentarer. Systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet, (SKOLFS 2012:98), Skolverket 2012

6. Fortsatt arbete

I syfte att stärka kunskaper om arbetslivet såväl som att stärka jämställdhetsperspektivet för att bidra till att elevernas studie- och yrkesval inte begränsas av kön, social eller kulturell bakgrund kommer Skolverket att genomföra en rad insatser under 2016. En viktig utgångspunkt är de behov som identifierats i hittills genomförda insatser.

Under 2016 planerar Skolverket att:

- utveckla och erbjuda utbildningspaketet ”Skola-Arbeta” för att integrera studie- och yrkesvägledningen i grundskolan, men också fortsätta att bredda erbjudandet till gymnasieskolan och vuxenutbildningen.
- erbjuda fler kurser för studie- och yrkesvägledare, skolledare och lärare runt om i landet,
- verka för att stärka kontakterna med skolledare och utveckla det systematiska kvalitetsarbetet,
- genomföra regionala insatser för huvudmän, bl. a i samarbete med de regionala kompetensplattformarna eller motsvarande.
- genomföra kompetensutvecklingsinsatser och webinarier inom vägledningsområdet,
- med stöd av forskare följa några kommuner som tagit ett samlat grepp för att stärka studie- och yrkesvägledningen i hela kommunen. Syftet är att få en bild av hur man kommit fram till beslutet, vilka framgångsfaktorerna varit och vad som föranlett satsningarna. Utifrån det kan Skolverket dra lärdomar för att stödja andra skolhuvudmän.
- utveckla samverkan med andra myndigheter som arbetar med vägledningsfrågor
- fortsatt utveckla stödmaterial om vägledning med inriktning mot mångkulturalitet och nyanlända samt mot gymnasieskolan och vuxenutbildningen,
- sprida stödmaterial om normkritisk och genusmedveten vägledning, följa hur materialet används och utifrån vunna erfarenheter utveckla arbetet för att stärka jämställdhetsperspektivet,
- utreda hur karriärkompetens, CMS (Career Management Skills), kan utvecklas i en svensk kontext för att kunna stärka eleverna att vara väl rustade för att hantera ständigt återkommande val av studier och arbete. Utgångspunkten är skollagens betoning på att det är elevens behov av studie- och yrkesvägledning som ska tillgodoses, och det arbete som pågått inom ELGPN kring CMS.
- i mån av utrymme ta tillvara erfarenheterna från genomförda insatser för att underlätta övergångar mellan gymnasieskolan och arbetslivet för elever med funktionsnedsättningar och erfarenheterna från konferenserna riktade mot

verksamma inom grundsärskolan, gymnasiesärskolan och särskild utbildning för vuxna.

7. Långsiktig finansiering

Den långsiktiga finansieringen av denna verksamhet är oklar. I nuläget finns medel avsatta till och med 2018. Skolverket vill påpeka, i linje med Skolverkets Budgetunderlag 2017-2019 (dnr 2016:00316), att den långsiktiga finansieringen måste lösas genom den av Ekonomistyrningsverket föreslagna finansieringsmodellen där de nuvarande anslagen renodlas och den instruktionsenliga verksamheten, dvs förvaltningsutgifterna samlas på ett och samma anslag.

Anna Ekström
Generaldirektör

Mikaela Zelmerlöw
undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har Kjell Hedwall, Pia Enochsson och Jonas Nordström i Skolverkets ledningsgrupp deltagit.